

Hvad er meningen?

Var Albert Camus en verdslig åbenbaring, en intellektuel oplevelse eller bare en pueril absurdist? Det har der gennem tiden været stærkt delte meninger om blandt toneangivende danske forfattere.

KVALMENDE ANGST, meningsløse gentagelser og absurditeten som livsvilkår er kendte begreber fra den eksistentiale bølge i perioden før, under og efter 2. verdenskrig i midten af 1900-tallet. Beskrivelsen af det absurde menneske tiltrak mange læsere, og måske især læsere med egne og svære eksistentielle refleksioner over livets mening, når nu religionerne og de store ideologier mistede deres tiltrækningskraft og ikke længere stod som garantier for paradiset hverken til himmelen eller på jord.

Periodens franske intellektuelle bidrog med filosofi, litteratur, teater, politik og debat, hvor det dog ikke kun var de negativt ladede ord, der fyldte. Også mere positivt ladede ord som frihed og håb, valg og ansvar, engagement og solidaritet skyllede ind over læserne. Den meningsløse tilværelse behøvede altså ikke ende i en blindgyde. Den kunne også overskrides og ny mening kunne skabes, hvis det enkelte menneske erkendte og gjorde oprør mod meningsløsheden og derefter satte sig personlige mål om engagerende og solidariske fremtidsprojekter. Perioden havde derfor noget for enhver, ikke kun for de desillusionerede men også for de fællesskabssøgende, eller udtrykt med den fransk-algeriske forfatter fra perioden, Albert Camus: "Jeg gør oprør, altså er vi".

Med sit forfatterskab, der udover de kendte romaner *Den fremmede*, *Pesten* og *Faldet* også omfatter de filosofiske værker *Sisyfos-myten* og *Oprøreren* samt noveller, essays, teaterstykker og journalistisk arbejde, var Camus en levende del af den eksistentiale epoke, men om Camus selv var eksistentiale eller ej diskuteres stadig. I sin egen selvforståelse var han det ikke. Han beskæftigede sig med eksistentielle og moralske spørgsmål, men var ikke eksistentiale i samme forstand som Jean-Paul Sartre, og han lagde selv vægt på, at hans tanker netop var en kritik af den eksistentiale filosofi. Camus så derimod sig selv som en slags Middelhavshumanist, der dels var inspireret af de gamle græske myters tragedier og skæbnefortællinger, og dels havde fokus på solen, lyset, luften, varmen, stranden og havet; ja, kort sagt: duften af sommer. Det gav sig bl.a. udtryk i en tragisk og skæbnesvanger besjæling af naturen i Camus' værker, f.eks. i

debutromanen, *Den fremmede*, hvor bogens hovedperson, Meursault, fortæller at han ikke havde til hensigt at dræbe arabereren, men "at det var på grund af solen". Det skinner tydeligt igennem i den velkendte og flere sider lange scene, hvor det overvældende og uudholdeligt skarpe sollys som en lang glimtende klinge hamrede mod hans hoved, så han svimlende, som på flugt for solen, med smertende og svedslørede øjne måtte træde et skridt frem, trykke på aftrækkeren og dermed banke på ulykkens dør. Og det alt sammen på den strand, hvor han før havde været lykkelig.

Camus skrev altså om eksistens uden at være eksistentia­list, og han skrev om det absurde uden selv at være absurdist, som det fremgår af Camus' forklarende essay, *Gåden*. Faktisk var Camus og Sartre så enige om, at de filosofisk var uenige, at de i sjov overvejede at indrykke en annonce, hvor de erklærede ikke at have noget til fælles og hver især nægtede at svare for den andens filosofiske gæld. Senere blev det alvor. Deres veje skiltes i 1950'erne. De var uenige om marxismens berettigelse: Sartre udviklede en marxistisk eksistentia­lisme og gjorde sig til kommunisternes rejse­kammerat, mens Camus identificerede sig med en socialdemokratisk tilgang, som den blev oplevet i Skandinavien. De var også uenige om Algerier-krigen og de franske indbyggers rolle i et fremtidigt Algeriet med en overvejende arabisk befolkning. Det skyldtes vel især Camus' egen fattige opvækst i Algeriet, som gjorde, at han ikke anså sin mor, sin familie og sine naboer som kolonisatorer, men derimod som mennesker, der arbejdede hårdt for at tjene til livet.

ALBERT CAMUS blev født i Algeriet den 7. november 1913 og døde den 4. januar 1960 i Frankrig, men hans værk står endnu stærkt verden over. Alligevel er der længe mellem nyhederne om Camus i de danske medier. Han hører ikke til de mest omtalte her i landet, selv ikke i 50-året for hans død. Og hvem ved hvordan det kommer til at lyde i de danske medier, når 100-året for hans fødsel kan fejres?

Januar 2010, 50-året for Camus' død, var imidlertid noget helt andet i Frankrig. De parisiske boghandlere havde fyldt butikkerne med genoptryk af hans bøger, avis­kioskerne i byernes by solgte den ene særudgave efter den anden af intellektuelle tidsskrifter om Camus, hans værker og hans liv, og minsandten om ikke den franske præsident foreslog, at det var på tide at overveje om Camus skulle rykke op i de afdødes rækker og ind i Panthéon. Men i Danmark var der stille. Opmærksomheden var mere behersket. Jeg husker kun enkelte artikler i dagene omkring 50-året for det tilfældige trafikuheld, der satte en brat stopper for et liv og et forfatterskab, der blev kronet med Nobels litteraturpris i 1957.

Så stille har der ikke altid været om Camus herhjemme. Han har fyldt mere i danske sind, dansk undervisning og dansk offentlighed. Senest har man i Jens Christian Grøndahls ungdomserindringer kunnet læse, at han som gymnasieelev havde oplevet Camus og *Sisyfos-myten* som en verdslig åbenbaring. Men også andre danske har haft et forhold til Camus, uden at jeg dog her skal komme nærmere ind på den franske kvindebedårers forhold til danske Mi. Nej, jeg tænker mere på de danske forfattere, der i samtiden forholdt sig til eksistentialismen, til Camus og til hans politiske og filosofiske fejde med Jean-Paul Sartre. Det var unge intellektuelle skribenter som Villy Sørensen, Thorkild Hansen og Henrik Stangerup, der læste og anmeldte Camus, før de selv blev de store forfattere, vi kender dem som i dag.

Og netop ungdommens og gymnasietidens studier er vel der, hvor mange danskere første gang har stiftet bekendtskab med Camus, der heldigvis stadig læses og indgår i eksamen på gymnasier og HF, som det bl.a. fremgår af nye opgaveformuleringer til de unge på tværs af fagene fransk, religion og dansk: Hvad siger I f.eks. til en analyse af fortælle teknikker, personskildringer og omverdensforståelse i Camus' *Den fremmede* set i forhold til ideerne i Sartres *Eksistentialisme er humanisme*, de to værker sat i et historisk perspektiv og med en afsluttende vurdering af værkernes relevans i dag. Eller hvad med en analyse af hvordan Camus med *Den fremmede* har påvirket dansk fiktion, bl.a. visse noveller af Peter Seeberg. Og der er flere lærerige eksempler, hvor de kom fra.

Hvorfor læses Camus og hans værker stadig i gymnasierne, kan man så spørge? Udover at Camus rent faktisk er nem at læse, er det umiddelbare svar selvfølgelig, at Camus med sin belysning af eksistentielle spørgsmål om livets mening giver stof til eftertanke til mange unges egen dannelse i de følsomme og påvirkelige ungdomsår. Men allerede i 1955 gav Villy Sørensen et andet svar i en artikel om den absurde filosofi og dens moderne ypperstepræster, som han kaldte Sartre og Camus. Villy Sørensen kalder *Sisyfos-myten* en "besynderlig pueril bog", som man kunne tro var skrevet af en 17-årig, som, fortsætter Sørensen, er den alder, hvor man erkender, at den livsfortolkning, man ureflekteret er vokset ind i, ikke er sand, mens andre livsfortolkninger forkastes til fordel for ens egen nye personlige oplevelse af verden, der får altomfattende dimensioner. Villy Sørensen mener derfor, at Camus klamrer sig til sin egen ungdommelige fortolkning af livet og dermed overvurderer sin egen oplevelse af verden. Det lyder bestemt ikke som en positiv vurdering, men netop denne indlevelsessevne hos Camus er måske baggrunden for, at der stadig er plads til ham på gymnasiets pensumlister.

CAMUS FYLDER også en del i Thorkild Hansens erindringsunivers, både som oversætter af Camus-essays, som forfatter til en lille bog om Camus og i artikler, anmeldelser og dagbogsnotater om Camus. Thorkild Hansens rekonstruerede dagbøger fra atelieret i Paris, viser, at han var blevet introduceret til *Den fremmede* af Peter Seeberg, studiekammeraten i København, men at han ved ankomsten til Paris i 1947 som litteraturstuderende og som korrespondent for Ekstra Bladet endnu ikke selv havde læst Camus. Kun *Den fremmede* var på det tidspunkt oversat til dansk, men efter anbefalinger fra nye franske bekendte, og da *Pesten* lige var udkommet i Frankrig, fik Thorkild Hansen mulighed for at sætte sig ind i Camus' værker og skrive sin første og meget grundige anmeldelse af Camus, kaldet "Pest". Her bedømmes *Sisyfos-myten* som en overordentlig betydelig bog om menneskelivets meningsløshed og overvindelsen heraf, og med hovedsynspunkter fremsat i en "blændende klar og overtalende ren stil, der gør læseren mindre og mindre modsigelseslysten for hvert blad, han vender". Det er store ord fra en ung mand, men fra dagbøgerne ved vi jo også, at Thorkild Hansen opfatter *Sisyfos-myten*, som en af de mest bekræftende intellektuelle oplevelser, han har haft. På samme måde kalder han i anmeldelsen *Den Fremmede* for "Camus' bedste bog, hvis ikke den betydeligste overhovedet i den yngre franske litteratur".

I årene derefter kom der flere Camus-anmeldelser fra Thorkild Hansens hånd i Ekstra Bladet og Information, bl.a. med det han selv kalder en nedrakning af et af Camus' teaterstykker, *Belejringstilstand*, ligesom et andet teaterstykke, *De retfærdige*, var en slem skuffelse for ham, da stykket var pinligt og faldt fra hinanden. Thorkild Hansen så altså teaterstykkerne i Paris, han skrev om dem, og han var bestemt ikke begejstret på samme måde som han var det for Camus' øvrige forfatterskab, som han grundlæggende forholder sig positivt til; ja faktisk så positivt, at han i dagbøgerne erkender, at hans egen bog fra 1953, *Resten er stilhed*, er "forfærdelig påvirket" af Camus. Thorkild Hansen er siden blevet omtalt som en aristokratisk eksistentiaalist med sine skildringer af levet liv i bl.a. *Det lykkelige Arabien*. Og han skrev sidst i 1970'erne de første afsnit af en bog om Camus. Han valgte dog at lægge bogen til side og den blev derfor aldrig fuldført, men den posthume udgivelse af *Camus' død* viser en velskrevet og selvinvolverende tilgang til Camus' liv og død i dennes sidste år i den provencalske by Lourmarin.

GENNEM ÅRENE har det været en yndet intellektuel sport at tage stilling til, hvem der vandt kampen mellem Sartre og Camus. I samtiden var det uden tvivl Sartres tilgang til politik og filosofi, der slog igennem, mens Camus blev dømt ude og isoleret mere og mere gennem den kolde krigs polarisering af verdensbilledet.

Med tiden blev dette billede dog mere nuanceret. I Henrik Stangerups artikel *Camus er død, Camus lever* beskriver han en Camus, der billedligt talt stillede sig foran fanatismens snebold, da han i 1950'erne gik op imod Sartre og stalinismen. Camus satte navn og ære på spil, og var det ikke for Nobels litteraturpris, skriver Stangerup, ville Camus sikkert være gledet tilbage i fattigdom og evig mørke. Men nu, sidst i 1970'erne, hvor Stangerup skriver sin artikel, er 1950'ernes intellektuelle kævl fjern fortid og elitens overbærenhed med stalinismen en erkendt fejl. Camus sagde fra i tide, det gjorde de andre intellektuelle ikke, som Stangerup udtrykker det. Nu kunne man også se, at Camus' uklare stillingtagen til Algeriets uafhængighed havde rod i venerationen for barndommens tabte land, ikke i enighed med de franske administratorer og kolonisatorer, hvilket Camus' tidlige journalistiske artikler om arbejds- og livsvilkårene i Algeriet også kunne have vist kritikerne allerede dengang. For Stangerup er Camus genopstået, ikke nødvendigvis som en stor forfatter eller som en martyr, men som et eksempel på en forfatter og en intellektuel, der havde modet til at sige fra.

Med Camus' begyndende posthume renæssance i slut 70'erne og med Murens fald i slut 80'erne har de seneste årtier vist en entydig tendens til at kåre Camus som sejrherren. Det falder ganske naturligt, da Camus med sin samfundsmæssige og antitotalitære moral på mange måder var forud for sin tid. Man skal dog alligevel passe på med alene at dømme fortiden med nutidens alen, da samtiden på det tidspunkt var præget af særlige politiske og internationale forhold. Det er ikke så meget et spørgsmål om hvem der har ret, men hvem der får ret. Det er jo vinderen, der skriver historien, og derfor fører Murens fald til Camus' sejr og Sartres nederlag, da Sartre holdt med de forkerte, med taberne. Uden at tage stilling til de to mænds personlige moral, der hver især vil kunne sættes under anklage, hvis man føler behov for det, så er det for mig en vigtig erkendelse, at både Camus og Sartre har bidraget til litteraturen på en måde, der gør dem værd at læse den dag i dag. Det er derfor ikke kun en fornøjelse at læse Camus' værker, men bestemt også inspirerende at forholde sig til Sartres tidlige og læselige eksistentielle værker.

Lad mig slutte af med endnu en dansk forfatter, Svend Åge Madsen, der anerkender en inspiration fra både Sartre og Camus i sit forfatterskab, men med den interessante tilføjelse, at det med tiden er gået op for ham, hvordan de to franskmænd selv har hentet inspiration fra det danske, nemlig fra Søren Kierkegaards eksistentialisme. Sådan går filosofien i ring, også selvom der er stor forskel på Kierkegaards religiøse eksistentialisme og den ateistiske tilgang til de eksistentielle spørgsmål, som Sartre og Camus er fælles om. Men den historie må vente til en anden god gang.